

БЪЛГАРСКИ ПРЕВОДИ НА РОМАНИТЕ НА НИКОЛАЙ ОСТРОВСКИ, ИЗЛЕЗЛИ В СЪВЕТСКА УКРАЙНА

След отпечатването на „Как се каляваше стоманата“ (1934 г.) и „Родени от бурята“ (1936 г.) младият съветски писател Николай Островски става един от най-много четените писатели в Съветския съюз. Търсенето на тия два романа е толкова голямо, интересът е тъй широк, че скоро Островски достига по тиражи на своите произведения някои от отдавна утвърдените класически писатели.

Наскоро след издаването на книгите на руски език се замисля и превеждането им на отделните национални езици в Съюза, за да може да достигне правдивото комунистическо слово на Островски до още по-широк кръг читатели.

Вероятно през 1937 г. Държавното издателство за националните малцинства в Съветска Украйна (Укрдержнаменвидав) замисля да преведе и издаде романите на Николай Островски и на български език за българското малцинство в Украйна.

През втората половина на 1938 г. двете книги вече са излезли от печат. Това са добре оформени в художествено отношение издания с илюстрации на заглавната корица, на хубава хартия. И двата романа излизат под редакцията на А. Кетков.

Неизвестният преводач на „Как се каляваше стоманата“ по всичко изглежда добре е владеел руски език и е съумял да проникне в своеобразието на Н. Островски като писател, но не са му достигали познания по български език. По всяка вероятност преводачът е живял дълги години в Русия, бил е лишен от възможността да наблюдава пряко развитието и обогатяването на българския език. Естествено е било за преводача силно влияние да окаже върху него и руският език и при превеждането подходящите български думи да бъдат заменени от русизми. Така напр. наместо келнер или сервитьор е употребена думата официант (стр. 9), наместо мръсник — сволоч (стр. 13), наместо будка — киоска (стр. 20), наместо куртка — гимнастюрка (стр. 25), наместо сайвант — сарай (стр. 39), наместо върбалак — ивняк (стр. 45) и т. н.

Отклонения от нормите на българския книжовен език проличават не само в лексиката, но и в морфологията и синтаксиса. Така например на стр. 97 е употребена думата ковачлък наместо ковачество, на стр. 38 е написано умълчи вместо замълчи, на стр. 94 изопи вместо напи. А на стр. 24 е построено такова изречение: „Към смъртта привикнали хора из вагоните се изсипаха.“ Наместо правилното: „Хората, свикнали със смъртта, изкочиха от вагоните.“

Известно влияние е оказал руският език и при употребата на предлозите. Така например срещат се изразите: „гледаща върху пътя“ (стр. 90) вместо „гледаща към пътя“; „нападналия на петлюровеца“ (стр. 110) „вместо нападналият петлюровеца“ и т. н.

На места преводачът се увлича в употребата и на ненужни турцизми, които загрозяват текста, така той пише гюролтия (стр. 21) вместо врява; буламач (стр. 119) вместо бъркотия и т. н.

Но въпреки тия и други някои слабости и грешки преводът на „Как се каляваше стоманата“ е общо взето сполучливо изработен. Преводачът е съумял да долови, както от-

белязахме, духа на книгата, вярно е предал на български мислите на автора и е очертал основния персонаж на романа.

Така например много сполучливо е предаден характерът на малкия Павка в сцената, когато той хвърля горделивия и самоуверен Сухарко в реката. Тук преводачът вярно е отразил отделните моменти от борбата на двете момчета, намерил е ония най-необходими думи, които разкриват двубоя между двамата врагове с цялата негова пластичност.

Добре е предаден на български език също и драматичният момент на борбата на машинистите и огнярите украинци с поставения да ги охранява немски войник. И тук умението на Николай Островски само с няколко багри да очертае обстановката, да достигне до високо напрежение, да разреши конфликти и мине към нова сцена много добре е разкрито. За съжаление обаче не може да се каже, че преводачът е сполучил добре да предаде особената задушевност и лирическата настроеност от шестата глава на романа, когато Павка, щастливо избавил се от затвора, тъй мило и сърдечно е приет от влюбената Тоня. Такива изрази, като „всичката дружба“ (стр. 152) и др. провалят цялостното впечатление.

Като се вживява в творческия замисъл на автора и прониква в ония черти, които характеризират най-добре героите, преводачът е съумял общо взето колоритно да очертае образите на Павка, Серьожа, Рита Устинович, Иван Жарки, Тоня Туманова, Жухрай, Артjom и др. Ние долавяме от превода горещината в темперамента на Павка, неговата праволинейност, неотклонния му стремеж да воюва против лъжата и несправедливостта. Усещаме у Серьожа Брузжак момчешката палавост, която бързо преминава в юношески героизъм и комсомолска твърдост. Възхищаваме се заедно с това от принципиалността и моралната чистота на Рита Устинович, съчувствуваме до известен момент на Тоня и проникваме след това в нейния „евтин индивидуализъм“. Ярко се откроява пред нас Жухрай със своите „сиви спокойни очи“, с характерния си „твърд немигащ поглед“. Колоритно се очертава фигурата на Жухрай: „Сивото палто, закопчано отгоре до долу беше силно изопнато върху широкия, здрав гръб — вижда се, то беше тясно на стопанина. Съединяваше раменете с главата здрава волска шия, и целия тъй беше налят със сила, като стар дебел дъб“ (стр. 35, 36).

Още при първо преглеждане проличава, че преводачът на „Родени от бурята“ по-добре се е справил със задачата си. Той е сполучил не само добре да предаде на български език физическия портрет, характера и поведението на героите, но и почти навсякъде да разкрие онази специфична атмосфера, сред която действуват отделните герои. Така например в първата глава на романа ние веднага още с първите страници усещаме духа на аристократическата гордост, презрението към обикновените хора, лъжата и лицемерието, които царуват в имението на стария граф Могилницки, и веднага след това — простотата, искреността и задушевността в отношенията в семейството на работника Зигмунд Раевски.

По-добре, отколкото в превода на романа „Как се каляваше стоманата“ тук се чувства вътрешната сроденост, другарска солидарност и ваимопомощ между трудовите хора. Преводачът е сполучил на повечето места да предаде романтиката на революционната борба, красотата, която се отразява върху лицата на увлечените в сраженията с враговете работници.

По-добре познава преводачът на „Родени от бурята“ и особеностите на българския език. Тук се срещат сравнително по-малко русизми в лексиката, морфологията и синтаксиса, по-малко са и ненужните турцизми. Рядко само езиковото чувство изневерява на преводача и той пише к о н ю х (стр. 48) наместо коняр, т е т к а (стр. 98) наместо леля, т а т и ч к о (стр. 113) вместо татко и др.

По-грубо нарушаване общия тон на момента, който рисува, прави преводачът на стр. 152. Тук Людвиг Могилницка моли своя съпруг да се застъпи за мъжа на тяхната прислужничка Франциска. Но Людвиг, получила блестящо възпитание, движеща се в аристократическа среда, ето с какви думи се изразява:

— Еди, за минутка. . . Аз те моля да направиш за мой х а б е р едно нещо.

Тук явно думата х а б е р трябва да се замени с х а т ъ р. Но и едната и другата дума са съвършено лошо подбрани.

*

Макар че романите „Как се закаляваше стоманата“ и „Родени от бурята“ са издадени в малък тираж — 600 и 650 екземпляра, те са били разпространени не само сред българското малцинство в Съветска Украйна, отделни екземпляри от тях са прониквали в края на тридесетте и началото на четридесетте години и в България.

През декември 1938 г. се получава в София една пощенска пратка, която е съдържала посочените романи на Николай Островски. По силата на въведената практика книгите са били веднага прочетени от чиновник, натоварен да следи печата в Дирекцията на полицията. Той намерил книгите за „опасни“ и предложил да бъдат инкриминирани.

Ето какво гласи писмото на Дирекцията на полицията до прокурора:

До Господина

Прокурора при Софийския областен съд
Тук

Приложени, изпращат Ви се, господин Прокуроре, № 14 на сп. Europe's fight for freedom („Европейска борба за свобода“) издавано в Москва на английски език; в. „Дойче Цайтунг тагеблат“ 86, издаван в Москва на немски език и книгите „Родени от бурята“ от Н. Островски, издадена в Киев на български език и „Как се закаляваше стоманата“ от същия автор, издадена също на български език в Киев.

Списанието на английски и вестника на немски са пропити с комунистическо съдържание, а книгите с комунистическа тенденция (к. мой Й. Ц), поради което Дирекцията моли Вашата преценка и инкриминирането им.

Началник държавна сигурност
(п) Михалов

Началник отделение „В“
(п) не се чете

Скоро след това прокурорският надзор при Софийския областен съд издава следната заповед:

Заповед
№ 92

гр. София, 19. XII. 1938 г.

понеже с внасянето от чужбина и разпространението в страната книгите:

1. „Родени от бурята“ от Н. Островски, издадена на български език в Москва,¹
2. „Как се закаляваше стоманата“ от Н. Островски, издадена в Москва² на български език

— — — — —
се върши престъпление по чл. 7 от закона за защита на държавата, то съгласно чл. 15 от същия закон

З а п о в е д в а м

горните две книги и — — — — — да се изземат.

Препис от настоящата заповед да се изпрати на Дирекция на полицията за изпълнение.

По установения ред Дирекцията на полицията издава окръжно, с което заповядва „да се изземат внасяните и разпространявани в страната романи на Николай Островски на български език.“³

¹, ² Направена е грешка: книгите са издадени в Киев.

³ Виж. МВР, Централен държавен исторически архив, фонд № 370, № 2, арх. е-ца 3804.

Но независимо от тия строги полицейски мерки, с които се цели да се спре разпространението произведенията на писателя-комунист Николай Островски, те продължават да проникват у нас. Според непроверени още данни българският превод на „Как се каляваше стоманата“, извършен в Киев, се четял от политзатворниците в Шуменския затвор, попадал е тоя превод и в средата на партийни и ремсови дейци.

Освен това и тук, както и при много други случаи се е проявило късогледството, глупостта на фашистката полиция. Преводите на български език на „Как се каляваше стоманата“ и „Родени от бурята“ са били изземани, но същите книги доста широко са се разпространявали на руски език, продавали са се в съветската книжарница в София, дори са били показвани на изложбата на съветската книга в Университетската библиотека през 1938 г.

Сигурно трудно е било за полицейските органи да открият, че „Как закалялась сталь“ и „Как се закаляваше стоманата“, както и „Рожденные бурей“ и „Родени от бурята“ са заглавия на два езика на едни и същи романи.

ЙОРДАН ЦОНЕВ

ИЗ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРО-УКРАИНСКИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ОТНОШЕНИЯ

(П. Ю. ТОДОРОВ И УКРАИНСКАТА ЛИТЕРАТУРА)

Въпросът за българо-украинските литературни връзки е твърде слабо разработен. Особено малко внимание е обърнато в статии и изследвания на българо-украинските литературни връзки след Освобождението. А тези връзки са твърде значителни. Те начеват още към края на миналия век и продължават и през периода на разцвета на критическия реализъм в българската литература, и по времето на различните модернистични течения в нея, и по времето на развитието и разцвета на социалистическия реализъм. Известни са фактите за излизането тъкмо в Украйна на български език както на произведения на български писатели-емигранти там след 1923 година, така и на преводни книги от съветската литература.

Задача на настоящата статия е да се осветлят накратко литературните връзки на Петко Тодоров с украинската литература.

В историята на българо-украинските отношения след Освобождението литературната дейност на Петко Ю. Тодоров заема видно място. Неговото сътрудничество с бележитата писателка Ольга Кобилянска, поета-революционер Иван Франко, етнографа Владимир Гнатюк, кореспондирането му с писателя Васил Стефаник, познанството му с Осип Маковей и с една от най-големите поетеси на Украйна — Леся Украинка са извънредно скъп принос в укрепването и развитието на културните връзки между българския и украинския народ.

Сближил се още в края на миналото столетие с някои руски революционни емигранти в Швейцария, младият Петко Тодоров започва да проявява изключителен интерес към прогресивната руска и украинска литература от онова време. Този негов интерес нараства още повече, когато през 1899 г. той се прехвърля от Берн в Берлин. Тук, като студент по славянска филология, Петко Тодоров започва да кореспондира с украинската писателка Ольга Кобилянска. Впоследствие тази връзка се превръща в една голяма дружба и трайно литературно сътрудничество помежду им.

От писмата на Ольга Кобилянска до нашия писател, които се пазят в Централния държавен исторически архив, може да се установи, че инициативата за започване на тази кореспонденция, датираща от м. май 1900 г., принадлежи на Петко Тодоров. Дъщеря